

УДК 32(498):323.15(=135.1)(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6822021.14>

Прегледни рад

Миодраг Д. Перић

Институт за политичке студије, Београд

ГЕОПОЛИТИЧКЕ ТЕЖЊЕ РУМУНИЈЕ КА СЕВЕРОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ И НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ ВЛАХА ОД КРАЈА СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА 19. ВЕКА ДО ДАНАС

Сажетак

Аутор у чланку пише о румунским геополитичким тежњама ка североисточној Србији и Власима у њој од краја седамдесетих година 19. века до данас. У раду се описују методе румунске агитације према Власима у североисточној Србији, а коју спроводе румунска држава као и Румунска православна црква. Аргументује се да је крајњи циљ оваквих стремљења превођење Влаха на румунску националност.

Кључне речи: Срби, Власи, Србија, Румунија, Српска православна црква, Румунска православна црква.

Од 19. века Кнежевина Србија, односно Краљевина Србија, организовала је званичне пописе становништва. Тачан број Влаха у Србији тешко је утврдити с обзиром на непрекидно губљење сегмената колективног националног идентитета Влаха. Демографска слика Влаха у Србији може се пратити од средине 19. века, кроз званичне пописе становништва у српској и југословенској држави. После стварања Румуније као националне државе (1859) од Кнежевина Влашке и Молдавије и од дотадашњих Влаха и Молдаваца (који су се такође сами називали Власима), почев од последње четвртине 19. века Власи су у Србији званично називани у државној статистичкој служби и пописима становништва «Румунима». Пописи су се заснивали о изјашњавању о матерњем језику а на основу тога, будући да је од стварања Краљевине Румуније

(1862) званично третиран као «Румунски» - механички су Власи у Србији званично убрајани у категорију «Румуна». Бројно стање ових Румуна опадало је у раздобљу друге половине 19. века: од неких 159.510 (1895) до 122.429 «Румуна» у Краљевини Србији, 31. децембра 1900. године. (Статистички годишњак Краљевине Србије од 31. децембра 1900, књ. 5 1904, 64-65).

Како је Србија била у саставу прве Југославије (1918-1941), историја Влаха североисточне Србије је интегрални део историје прве Југославије.

ВЛАСИ У ПРВОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ И РУМУНСКА АГИТАЦИЈА

Крајем Првог светског рата израженије су румунске претензије на читав Балкан и територију североисточне Србије. Географски и просторно североисточна Србија је пространа област која се простире од реке Раванице, планине Ртња и Тупижнице, преко насеља Вратарнице под Старом планином између Велике Мораве на западу Старе планине и ушћа Тимока на истоку до Дунава на северу и североистоку. У литератури је овај предео познат и под именом „Области средњевоковног тимочко-браничевског становништва (Влаховић 1967, 85). Почети румунске претензионистичке пропаганде на тлу североисточне Србије јављају се пред крај седамдесетих година 19. Века. Носиоци ове пропагандне акције међу Власима, поред убачених румунских агената, јављају се најчешће поједини учитељи, свештеници и трговци чија се делатност огледала у растурању добијених списа из Румуније и декларисањем румунске националности. Од почетка 20. века започиње и врбовање веома малог броја омладинаца Влаха у Србији ради школовања у Румунији. Румунска претензионистичка организација развијала је извесну активност преко Националног комитета Румуна у Србији (који је основан у Кишињеву, Молдавија) још пре ослобођења Румуније и Лиге за ослобођење Румуна испод српског јарма у Србији и Македонији (Петровић, 1966, 31).

Запажена је била делатност „Националног комитета Румуна у Србији“ чији је председник био Атанасије Поповић. Атанасије Поповић је родом из крајинског села на Дунаву Душановца. Отац му је био Влах а мајка Српкиња. Као син имућног попа, завршио је Богословију у Београду а затим је студирао у Јени. Како у Србији није добио посао суплента у гимназији, увређен бежи у Румунију уочи балканских ратова, где се декларише као Румун и

читава живот посвећује борби за припајање североисточне Србије Румунији (Архив Југославије, фонд Центропрес, бр. док. 54). Уз ангажовање румунске владе тежило се разним средствима да се придобије јавно мњење, како би Румунија добила не само Банат до Тисе и нека острва на Дунаву већ и део североисточне Србије. Интересантан је меморандум Националног комитета Румуна у Србији послат Мировној конференцији у Паризу, у коме се захтева да североисточна Србија буде препуштена Румунији. Без обзира што се румунске претензије нису оствариле на Мировној конференцији у Паризу 1919. године и што су југословенско-румунски односи између два светска рата били пријатељски, румунске претензије у североисточној Србији између сва светска рата су континуирано постојале и биле су ограничене на тајне канале преко малобројног круга људи уз опрезност и конспиративност подземног рада чисто пропагандног карактера (Петровић 1966, 31-32).

Румунске претензије на читав простор Баната до Тисе и Дунава нису остварене, јер је Банат у априлу 1919. године на Мировној конференцији у Паризу, подељен између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Румуније- српски Банат са Вршцем, Белом Црквом, Кикиндом, Зрењанином и Панчевом припао је Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца а румунски Банат са центром у Темишвару је ушао у састав Краљевине Румуније (Димић 2001, 48).

Бројно стање Влаха у североисточној Србији за време прве Југославије (1918-1941) тешко је утврдити због неминовног процеса посрбљивања. Треба нагласити да су за време прве Југославије (1918-1941) Власи и Цинцари званично називани Румунима у југословенској статистичкој служби и пописима. Број Влаха и Цинцара на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца одређен је према матерњем језику пописом становништва из 1921. године. Примера ради, пописом од 31.01.1921. године било је 142 773 становника Србије којима су матерњи језици влашки и цинцарски (претходни резултати пописа становништва у Краљевини СХС 31.01.1921, 4-5).

Конституисањем Краљевине СХС (1918) Власи из североисточне Србије, Македоније и Морлаци и Истријани из Хрватске живели су у заједничкој држави до 1941. године. Монархистичко-капиталистичку прву Југославију реално су подржавали Срби, Власи и Српска православна црква са својим верницима. Између два светска рата, Власи североисточне Србије били су ангажовани у разним политичким дешавањима, те у револуционарним покретима у предвечерје Другог светског рата (Петрић, 2014, 70).

РУМУНСКА ГЕОПОЛИТИЧКА СТРЕМЉЕЊА КА СЕВЕРОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ И ПОЛОЖАЈ ВЛАХА ТОКОМ II СВЕТСКОГ РАТА И ДРУГЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Окупационом поделом Краљевине Југославије 1941. године, Власи бивше Краљевине Југославије су се нашли у неколико држава. Власи североисточне Србије улазе у немачку окупациону зону, касније у Недићеву Србију. То исто важи формално и за Влахе из Баната- Власи са десне обале Тимока, највећег дела Македоније улазе у састав Велике Бугарске. Власи из дела северне Грчке и западне Македоније, такође улазе у састав Велике Албаније. Власи (Морлаци) из дела Горског Котора и Истре улазе у састав Мусолинијеве Краљевине Италије (Стојановић 2007, 194).

Без обзира што Румунија није била војно ангажована против Југославије у Априлском рату 1941. године, непосредно после окупације Краљевине Југославије, Румунска генералска влада Антонескуа нагло потеже питање српских крајева у којима живе Власи и Румуни измешани са српским становништвом. У Меморандуму румунске владе упућеном Берлину непосредно по завршетку Априлског рата, датираног око 20. најкасније 23. априла 1941. године, се захтевало да се у оквиру „преуређења Балкана“ успоставе нове границе Румуније према југословенским земљама. По слову Меморандума, Румунија је тражила румунске територије за своје „сународнике“ у сливовима Тимока и Вардара или немачко-румунско-италијански кондоминијум у тимочкој области (могућно и са бугарским утицајем). (Documents on German foreign policy 1918/1945, series D. Volume XII 1962, 387).

Тежак положај Србије, коју је Немачка претворила у своју окупациону зону, пружао је наде Румунији да делимично надокнади изгубљене територије присвајањем Баната и североисточне Србије. Страх од Мађарске окупације српског Баната и бугарских претензија на источну Србију потенцирао је румунске аспирације на две нерумунске територије. После успеха фашистичке војске на источном фронту од 22. јуна 1941. године уследило је јаче распламсавање румунских аспирација на Банат и североисточну Србију.

У циљу остваривања својих циљева у североисточној Србији, Румунија је активирала у јавности мало познат али у прошлости већ опробан претензионистички апарат који до тада никада није имао тако велику подршку у Букурешту. Први знаци румунске делатности у окупираној Србији јављају се у првој половини маја 1941. године. Припадници југословенске војске, заробљени још првих дана Априлског рата од немачке војне силе, углавном на територији

источно оде реке Мораве, пребачени су из Србије у Бугарску а одатле 12. априла 1941. године преко Дунава у Румунију формирајући неколико заробљеничких логора. Вођа румунских сепаратиста у североисточној Србији био је свештеник Ђорђе Сувејкић (Сувејка), свештеник у једном влашком селу у Крајини. Поп Сувејка се залагао код румунских фашистичких власти, Антонескуа и код Немаца да се влашки заробљеници, војници Краљевине Југославије ослободе и пуне кућама, јер су то „Румуни“. На интервенцију румунских војних и цивилних органа, сви заробљеници у логорима, углавном војници и подофицири који су се у нади да ће бити пуштени кућама, изјавили да су Румуни. Међу заробљеницима било је много Влаха из североисточне Србије и тимочких села, највише је било Срба. Немачке окупационе власти под притиском Сувејке и Антунескуових људи, прихватају да све Влахе као Румуне, ослободе и пуне кућама. Приликом провере националног идентитета, постављено је само једно питање: Шћи румуњешће (Да ли знаш румунски?), одговор заробљених Влаха и већине Срба је гласио - шћиу румуњешће (Знам румунски). Одмах су ослобођени. Срби који нису били из североисточне Србије, за неколико недеља боравка у логору су могли да науче ове две речи. Власи су знали тачно ко од заробљеника није Влах. Ниједан од њих није хтео да подкаже ниједног Србина. Врло мали број Срба није желео да се изјасни да су Румуни, међу њима је било и Влаха. Они су транспортовани у немачке заробљеничке логоре широм Европе. Од средине па до краја маја 1941. године у североисточну Србију се вратило око 4000 заробљеника из Румуније, снабдених објавама на румунском и немачком језику у којима је стајало да се из заробљеништва пуштају као Румуни. Са собом су носили румунске букваре, књиге, слике румунског краља, „кондуктора“ Антонеска и неких главних експанзионистичких првака. Ти заробљеници и повратници имали су да послуже као претензионистички мисионари међу живљем на територији североисточне Србије. Средиште целокупне румунске активности те и оне која је деловала на територији целе Србије, био је Букурешт. У циљу лакшег и ефикаснијег деловања непосредни руководиоци сепаратиста у североисточној Србији дејствовали су из Турн Северина. За материјално обезбеђење претензиониста њеним руководиоцима стављана су на располагање велика новчана, комуникативна и друга материјална средства.

Прва и најважнија дејства румунске претензионистичке организације, која представља и њен највећи домет, била су ослобођење војних заробљеника и акције материјалне природе. Враћањем ратних заробљеника кућама, рачунало се да Румунија стекне симпа-

тије читавог становништва североисточне Србије, сваки Влах се у североисточној Србији који би се декларисао као Румун и који се потписао на поднете формуларе примао је од Румуније предмете тзв. монополске робе и новчану помоћ у румунским лејама. Велики број људи из североисточне Србије, нарочито из кључних насеља поред Дунава, ишао је у Турн Северин и потписивао је све што је Сувејкић тражио да би примао поклоне и новац. Поред осталог, румунске власти дозволиле су становништву североисточне Србије кријумчарење робе широке потрошње за којом се у Србији осећала велика nestaшица као што су петролеј, камена со, дуван, шибице, парафин за свеће итд. Великом броју домаћинстава од Кладова до Ниша кријумчарење румунског петролеја представљало је значајан допунски извор средстава за живот у току народно-ослободилачког рата и социјалистичке револуције (1941-1945) (Петровић 1966, 33,37, Стојановић 2007, 194). Сва дарежљивост Румуније у североисточној Србији (1941-1944) била је у функцији стварања расположења становништва североисточне Србије за присаједињење североисточне Србије „Великој Румунији“.

Територијалне аспирације фашистичке Румуније (1941-1944) на североисточну Србију доживеле су пун неуспех због више разних фактора. Делатност Румуније да искористи тежак међународни положај Југославије и њеног становништва (1941-1944) представљају само део једне политике вођене још од друге половине 19. века. Аспирације на територију североисточне Србије имале су готово седам деценија своје место у панрумунском експанзионистичком програму, зависно од међународних околности, осцилирајући од притајене, готово шпијунске делатности до претње војном окупацијом. Претензије су се највише експонирале у ратним, прецизније преломним временима а посебно фашизације европског југоистока. Међународна констезација фашизираног југоистока Европе и вазални однос Румуније према Немачкој препречавао је њене аспирације према фашистичким земљама Бугарској и Мађарској. Зато је румунски претензионистички план био усмерен у правцу анексије североисточне Србије као дела суседне државе Југославије у којој је све време НОР-а и социјалистичке револуције (1941-1945) постојао снажан антифашистички покрет. Аспирације Румуније за анексијом североисточне Србије имале су за циљ и спутавање ревизионистичких тежњи Бугарске да анектира део североисточне Србије западно од Тимока. Све време деловања фашистичке Румуније у североисточној Србији (1941-1944) се мало примећивало и није попримило крупније размере нити је Румунија успела да створи расположење већине северносрбијанских Влаха за присаједињење североисточне Србије Румунији (Петровић 1966, 51-53).

Историја Влаха североисточне Србије је интегрални део историје народноослободилачког рата и социјалистичке револуције Југославије, историје друге и треће Југославије, државне заједнице СЦГ и Републике Србије. Током Народноослободилачког рата и југословенске социјалистичке револуције Власи североисточне Србије нису били јединствени на ратном и политичком пољу. Један део Влаха из североисточне Србије је често регрутован у Недићеву војску и граничну стражу. Други део Влаха североисточне Србије је био у четничким јединицама Драже Михаиловића, трећи део Влаха североисточне Србије је био у партизанским јединицама. Власи из Тимочке Крајине са десне обале Тимока, источне и централне Македоније су регрутовани у Бугарску војску. Њих је Бугарска сматрала Бугарима (Стојановић 2007, 194-195).

После Другог светског рата комунистичке власти Румуније нису спроводиле експанзионистичку политику према Власима у Србији. За време социјализма у Југославији и Румунији био је предак румунских геополитичких претензија на североисточну Србију и национални идентитет Влаха североисточне Србије.

РУМУНСКЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ АСПИРАЦИЈЕ КА СЕВЕРОИСТОКУ СРБИЈЕ И „ВЛАШКО ПИТАЊЕ“ ОД ПОЧЕТКА 90-ИХ ГОДИНА 20. ВЕКА ДО ДАНАС

Од почетка деведесетих година 20. века поново је румунски претензионизам активан према простору североисточне Србије. У време увођења вишестраначја у Србији, настале су две влашке странке које су заступале ставове да су Румуни и Власи исти народ. Влашке прорумунске странке су биле Народна самостална странка Влаха (1990) и покрет Влаха и Румуна у Југославији (1991). Са ставом да су Власи и Румуни исти народ су на локалним изборима у влашким срединама постигле лоше резултате. Спрега Републике Румуније и двеју влашких странака у североисточној Србији креирала је „проблем“ у односима Савезне Републике Југославије и Румуније. У вези тога, председник Републике Румуније Јон Илиеску је на овај проблем указао 24. октобра 1994. године председнику Савезне Републике Југославије Зорану Лилићу на званичном сусрету у Букурешту. Илиеску је Лилићу рекао да је „забринут“ јер је од „румунске дијаспоре“ у североисточној Србији чуо да југословенске власти показују неразумевање за захтеве ове „румунске дијаспоре“ која се због тога обратила Румунији. (Раковић 2014, 43-44).

СР Југославија је поводом тога изградила смернице рада будућег деловања према Румунији. Став југословенске стране је био да су Власи „посебна етничка група“ која је инкорпорисана у српско национално биће и да се „влашко питање“ на „унутрашњем политичком плану у СРЈ не поставља“. Југословенске власти су предвиделе и показале су да су биле у праву, да ће Румунија од „влашког питања“ направити билатерални проблем али да ће и искористити то како би међународној заједници бити приказано „ново угрожавање мањинске заједнице“ у СР Југославији. Подвучено је да Румунија није једина која ће притискати СР Југославију због „влашког питања“ већ да ће то урадити и друге земље које су током деведесетих година 20. века радиле на дестабилизацији Републике Србије, СР Југославије и простора бивше СФР Југославије.

У смерницама СР Југославије за односе са Румунијом и западом, стајало је како треба инсистирати да су Власи посебна етничка група која је интегрисана у српску нацију и српску и југословенску државност, да Власи у Србији и СР Југославији имају сва грађанска права и потпуну равноправност, да југословенским властима не одговара покретање „влашког питања“ и отварање вештачког проблема са пријатељском Румунијом, да у супротном може бити речи о безбедоносним изазовима за Србију и Југославију, да треба инсистирати како је „влашко питање“ неадекватно приказано у румунским медијима. (Раковић 2014, 44).

У североисточној Србији увек је било више Срба него Влаха. Резултати пописа становништва Републике Србије без Косова и Метохије 2011. године, показују да Република Србија има 7.186.862 становника и 21 етничку заједницу чија бројност прелази 2000 људи. Најбројнија етничка заједница у Републици Србији је српска етничка заједница. Према попису из 2011. године у Србији има 5.988.150 Срба или у процентима 83,32% од укупног становништва. Последњи попис становништва Србије 2011. године показује да је мање Срба 224.688 у односу на претпоследњи попис из 2002. године. Смањење броја Срба између претпоследњег и најновијег пописа становништва Србије је резултат негативног прираштаја српске националности односно смањеног наталитета у односу на повећани морталитет. Највећи број етничких заједница бележи пад у броју становника у односу на попис из 2002. године.

Попис становништва Србије 2011. године показује да Влаху у Србији има 35.330. Код етничке заједнице Влаху у Србији дошло је до смањења броја у односу на попис из 2002. године. На претпоследњем попису Влаху у Србији је било 40.054. Најновији попис из 2011. године је једним делом резултат негативног при-

раштаја етничке заједнице Влаха односно смањеног наталитета у односу на повећани морталитет. Другим делом пад броја Влаха на попису становништва Србије 2011. године је резултат њиховог изјашњавања да су по својој националној припадности Срби или неизјашњавања о својој националној припадности.

У североисточној Србији у управним окрузима: Браничевском, Поморавском, Борском и Зајечарском Срби су најбројнија националност. У поменути четири округа Републике Србије, Срба има 586.369. Најбројнија национална мањина у североисточној Србији су Власи. Од укупног броја Влаха у Србији попис становништва 2011. године показује да највећи број њих-34.743 се налази у североисточној Србији и то: Борском округу 13.313, Браничевском округу 13.238, Зајечарском 6.254 и Поморавском 1.938. Из резултата пописа становништва 2011. године видимо да мали број Влаха (587) не налази се на простору североисточне Србије. Ових 587 Влаха налази се у Србији ван Браничевског, Поморавског, Борског и Зајечарског округа.

Трећа по бројности национална мањина по попису из 2011. године у Браничевском, Поморавском, Борском и Зајечарском округу су Румуни којих има 2.076. Попис становништва 2011. године показује да у Србији има укупно 29.332. Румуна (Попис становништва Србије по националној припадности 2011. године). Највећи број Румуна у Србији скоцентрисано је у Војводини. Бројке пописа становништва 2011. године немају апсолутну вредност. Данашњи број Влаха у Србији може се израчунати приближно на основу разних демографских и етнографских параметара. Рачунајући етнички чиста влашка и мешовита села и градска насеља Драгољуб Петровић је израчунао да је 1996. године, Влаха у Србији било око 220.000 (Петровић 1996, 802). Од 1996. године до нашег времена (2021) број Влаха у Србији је у паду због негативног природног прираштаја Влаха. Мислим да у наше време има око 210.000 држављана Републике Србије који су по националној припадности Власи.

Осамостаљењем Црне Горе 2006. године и нестанком државе СЦГ настале су две новонезависне државе: Србија и Црна Гора. Године 2006. Донет је Устав Републике Србије. Поред осталог, Устав Србије из 2006. године је релевантан за положај и заштиту националних мањина у Републици Србији. Примера ради, у члану 1. Устава стоји „Република Србија је држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима“. У члану 14. Устава Републике Србије из 2006. го-

дине стоји „Република Србија штити права националних мањина. Држава јемчи посебну заштиту националним мањинама ради остваривања потпуне равноправности и очувања њиховог идентитета. (Устав Републике Србије 2006, 3,6).

Покретање влашког питања у првој и другој деценији 21. века од стране Румуније се не односи на Румуне у Војводини. У местима у тој северној покрајни Србије у којима Румуни живе, румунски језик је признат и као званични се негује у школама, црквама и медијима. То исто важи и за друге националне мањине које живе у Војводини. Неоспорно је да у систему заштите права националних мањина у Републици Србији до недавно (2012) Власи у Србији нису уживали никаква права у образовној, културној, религијској и медијској сфери. Иако живе у 18 општина, у 154 етничко чистих влашких насеља и око 48 мешовитих места, Власи у Србији до 2012. године нису имали влашко писмо, књиге на влашком језику и није постојао ниједан разред са наставом на матерњем језику Влаха у североисточној Србији где су Власи сконцетрисани. У периоду од 2012. до 2021. године остварен је у Србији велики напредак у остваривању и унапређењу права влашке националне мањине. Са усвајањем влашког писма од стране Националног савета Влаха 2012. године, већ 2013. године објављено је више књига на влашком језику и писму: *Говорим влашки, Песмарице и бојанке за децу*, *учбеник за први разред „Говор и култура Влаха“*... Од 2014. До 2021. године објављене су још и разне друге књиге на влашком језику и писму. Од 2014. године влашка деца у Србији похађају наставу у првом разреду основне школе из изборног предмета „*влашки језик са елементима националне културе*“, у местима где има интересовања и услова. Национални савет Влаха Србије (2004-2010) за матерњи језик Влаха прогласио је румунски језик, за своју матичну земљу Румунију а садашњи сматра Србију као своју домовинску матицу, сматра да је влашки језик аутохтони, посебни језик и да га треба стандардизовати да би се почео користити (Перић 2014, 106).

У билатералним српско-румунским односима о проблемима положаја влашке националне мањине у Србији се говорило дуже време од демократских промена у Србији. На дневном реду билатералних српско-румунских односа разговарало се о остваривању права Влаха у Србији као што је учење језика, богослужења на свом језику, медијима и слично. Румунија и Србија нису могле пронаћи заједничко решење за остваривање права Влаха у Србији јер су имале различите интересе. Све време, Румуније је, а то чини и сада (2021) влашку националну мањину у Србији поистовећивала и поистовећује и сада са румунском националном мањином у Ср-

бији. Ти различити интереси су се рефлектовали и кроз политичке поделе међу Власима у Србији. У литератури често се среће термин српско-румунско пријатељство. То је апсурд, јер у међународним односима државе и народи немају традиционалне пријатеље већ имају само интересе. Румунија и Србија по питању положаја Влаха у Србији имају различите интересе. Иза снажног залагања Румуније за питање влашке националне мањине у Србији стоји румунски национализам. Румунија жели да се сви припадници влашке националне мањине у Србији декларишу као припадници румунске националне мањине. Интереси државе Србије и влашке националне мањине по влашком питању у Србији су дијаметрално супротни интересима Румуније. Држава Србија штити национални идентитет Влаха у Србији а припадници националне мањине Влаха у Србији желе да очувају свој колективни национални идентитет (односно, историју, језик, религију и културу) који се разликује од колективног националног идентитета румунске националне мањине у Србији.

Неизвесност по питању кандидатуре Србије за Европску унију није дуго трајала. Последњи услов испуњен пре него што је Србија добила статус кандидата за чланство у Европској унији је потписивање споразума између председника Србије Бориса Тадића и румунског председника Трајана Басеска, 1. марта 2012. године, којим је отклоњено противљење Румуније кандидатури Србије за чланство у Европској Унији (ЕУ). Овим споразумом председник Србије Борис Тадић је обећао да ће Власи у североисточној Србији добити сва мањинска права која им припадају. Проблем је што је споразум остао недоречен. Питање статуса Румунске православне цркве није решено и она остаје дискриминисана у североисточној Србији. Мађарска национална мањина у Румунији је одмах (5. марта 2012) затражила права од Букурешта која је Борис Тадић обећао Басескуу за Влахе у Србији. Уколико би Румунија занемарила влашко питање у Србији, изложила би се могућим реакцијама Будимпеште да то чини како би по аналогiji асимиловала Мађаре у Румунији. Ово ће утицати да Румунија још интензивније посматра положај Влаха у Србији. За остваривање потпуне равноправности влашке националне мањине са другим националним мањинама у Србији и за очување националног идентитета Влаха у Србији потребно је да се држава Србија и Национални савет Влаха додатно ангажују по свим питањима која су значајна за Влахе у Србији. По питању богослужења у црквама у селима Србије са чистим влашким становништвом Српска православна црква треба да да свој допринос регионалној стабилности и поштовању влашке ет-

ничке заједнице тако што ће дати сагласност да се у богослужењу употребљава влашки језик. Према Статуту Националног савета влашке националне мањине од 06.11.2010. године, Национални савет влашке националне мањине као највиши представнички орган влашке националне мањине која живи у Србији је одговоран орган за остваривање и унапређење права влашке националне мањине који живи на територији Републике Србије коју сматра својом домовинском матицом у области образовања, културе, обавештавања и службене употребе језика и писма као и у другим областима од интереса за живот у складу са Уставом Републике Србије, Законом о националним саветима националних мањина и Статутом. У статуту Националног савета влашке националне мањине је подвучено да влашка национална мањина сматра Републику Србију „својом домовинском матицом“. Национални савет Влаха Србије је 24. јануара 2012. године влашко писмо прогласио у ћириличној и латиничној варијанти. Седиште Националног савета влашке националне мањине, који заступа влашку националну мањину је у Петровцу на Млави (првобитно је било у Бору). Мандат Савета траје четири године (Перић 2014, 106-108).

Како се политичка агитација прорумунских странака у североисточној Србији током деведесетих година 20. века показала недовољном за румунске геополитичке претензије на североисточну Србију и национални идентитет Влаха североисточне Србије стога је неко од креатора политике из Румуније одлучио да у игру убаца Румунску православну цркву. И то не само статично, како би из Румуније прелазило свештенство у североисточну Србију (иако има и тога) већ и динамично: успостављање неканонске јерархије Румунске православне цркве у североисточној Србији.

У циљу слободнијег деловања прорумунске агитације у североисточној Србији и планова румунског геополитичког ширења у 21. веку, за Румуне у српском Банату и такозване „Румуне“ у североисточној Србији створена је 2001. године Епархија Дакија Феликс Румунске православне цркве. Румунско деловање против Србије тиме је добило снажнији замањ.

Епархија Дакија Феликс Румунске православне цркве упутила је захтев Министарству вера Републике Србије за упис у Регистар цркава и верских заједница. Свети архијерејски синод Српске православне цркве је 10. априла 2009. године дао позитивно мишљење о захтеву Епархије Дакија Феликс чиме је испуњен услов прописан Правилником о садржини и начину вођења регистра цркава и верских заједница, да Румунска православна црква у српском Банату може имати организациону јединицу. Министарство вера Републи-

ке Србије је 27. априла 2009. године уписало Епархију Дакију Феликс Румунске православне цркве, са седиштем у Дети (Румунија) и административним седиштем у Вршцу у Регистар цркава и верских заједница Србије. Епископ Данил Стоенеску је прихваћен као овлашћено лице за заступање ове епархије.

Протопрезвитерат Дакија Рипенсис, као део Епархије Дакија Феликс и даље неканонски и противзаконито делује у североисточној Србији. Неканонско ширење епархије Дакија Феликс на простору североисточне Србије остварује се на основу одлуке Светог архијерејског синода Румунске православне цркве на челу са румунским патријархом. На сајту Протопрезвитерата Дакија Рипенсис побројане су парохije и свештеници Румунске православне цркве у североисточној Србији (Раковић 2014, 45, 49, 52). Како је Република Србија преузела неке обавезе према Републици Румунији и Европској унији њој је сужен простор против нелегитимног деловања Републике Румуније и неканонског деловања Румунске православне цркве у североисточној Србији. Република Србија увек ће наћи решење за очување националних интереса на простору североисточне Србије и очувања суверенитета и територијалног интегритета Србије на том простору.

ЗАКЉУЧАК

Румунске претензије према североисточној Србији и националном идентитету Влаха у североисточној Србији могу се пратити од краја седамдесетих година 19. века до данас. Није их било у периоду комунизма у Југославији и Румунији. Почети румунске претензионистичке пропаганде на тлу североисточне Србије јављају се пред крај седамдесетих година 19. века. Носиоци ове пропагандне акције међу Власима, поред убачених агената, јављају се најчешће поједини учитељи, свештеници и трговци чија се делатност огледала у растурању добијених списа из Румуније и декларисањем румунске националности. Од почетка 20. века започиње и врбовање веома малог броја омладинаца Влаха у Србији ради школовања у Румунији. Румунска претензионистичка организација развила је извесну делатност преко Националног комитета у Србији, формираног у Кишињеву још пре ослобођења Румуније и Лиге за ослобођење Румуна испод српског јарма у Србији и Македонији. Меморандум националног комитета Румуна Србије упућен Мировној конференцији у Паризу 1919. године којим је тражено да се североисточна Србија припоји Краљевини Румунији вели-

ке силе нису прихватиле. Такође и румунске претензије на читав простор Баната на Мировној конференцији у Паризу (1919) нису прихваћене од великих сила већ је Банат подељен између Краљевине СХС и Краљевине Румуније, српски Банат и румунски Банат.

Румунски национализам је нови замах добио током Другог светског рата. Фашистичка влада Јона Антонескуа је непосредно по завршетку Априлског рата крајем априла 1941. године, затражила од Немачке српски Банат и простор сливова Тимока и Вардара или немачко-румунско-италијански кондоминијум у тимочкој области (могућно и са бугарским учешћем). Српски Банат је остао под управом фолксдојчера. Немци нису желели да уступе Румунији североисточну Србију. Румунски претензионисти су Власима из североисточне Србије (1941-1944) који су се потписивали да желе уједињење са Румунијом давали намирнице, новац и пропагандни материјал. Највећи домет румунских претензија било је ослобођење око 4.000 југословенских војника пореклом из североисточне Србије – који су се изјаснили као Румуни из логора Румуније. Сва дарезљивост из Румуније у североисточној Србији (1941-1944) била је у функцији стварања расположења код становништва североисточне Србије за присаједињење североисточне Србије Румунији. Територијалне аспирације фашистичке Румуније (1941-1944) према североисточној Србији доживеле су пун неуспех због више разних фактора, који су описани у раду.

Полазећи од приказаног деловања Румуније према Власима у Србији, политика Румуније од проглашења Косова* за независну државу до данас (2008-2021) према територијалном интегритету Србије може се тумачити као неискрена. Често се учача да Румунија подвлачи историјске српско-румунске пријатељске односе и подршку очувању територијалног интегритета Републике Србије на Косову и Метохији, а истовремено својим геополитичким тежњама ка североистоку Србије доводи у питање њен територијални интегритет.

Без обзира што је Српска православна црква једина историјска и канонска црква у североисточној Србији, Протопрезвитерат Дакија Рипенсис, као део Епархије, Дакија Феликс Румунске православне цркве и даље неканонски и противзаконито делује у североисточној Србији (2021) и угрожава простор три епархије Српске православне цркве: Тимочке, Браничевске и Шумадијске. Неканонско деловање Румунске православне цркве у североисточној Србији се може сагледати и у светлу румунских геополитичких претензија на територију североисточне Србије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Архив Југославије, Фонд Центропрес, бр. док. 54.
- Влаховић, Петар. 1967. „Етничка симбиоза становништва у североисточној Србији», Зајечар, *Развитак*, бр. 4-5.
- Димић, Љубомир 2001. *Историја српске државности III: Србија у Југославији*, Епархија Бачка, Нови Сад: САНУ
- Претходни резултати пописа становништва у Краљевини СХС 31.01.1921, Сарајево: 1924.
- Петровић, Драгољуб 1966. «Иредента фашистичке Румуније у североисточној Србији 1941-1944», Београд, *Југословенски историјски часопис*, бр. 3-4.
- Петровић, Драгољуб С. 1996. «Власи североисточне Србије као етнички ентитет», *Положај мањина у Савезној Републици Југославији* (Научни скупови САНУ, књ. LXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 19), Београд.
- Перић, Миодраг Д. 2014. *Власи североисточне Србије*, Петровац на Млави: Културно-просветни центар Петровац на Млави, Национални савет Влаха Србије.
- Попис становништва Србије по националној припадности 2011. године*, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
- Раковић, Александар. 2014. «Неканонско деловање Румунске православне цркве у североисточној Србији (2001-2014) као изричит вид румунских геополитичких претензија», Београд: Википедија, слободна енциклопедија. *Култура пописа*, бр. 24 (2014), стр. 35-58.
- Статистички годишњак Краљевине Србије од 31. децембра 1900*, књ. 5, Београд, 1904.
- Стојановић, Војислав. 2007. *Етногенеза Влаха: Власи и балкански народи*, Неготин.
- Устав Републике Србије, Београд, *Службени гласник РС*, бр. 98/06
- Documents on German Foreign Policy 1918/1945, series D. Volume XII, Wasington, 1962, бр. док. 387.

Miodrag D. Perić
Institute for Political Studies, Belgrade

GEOPOLITICAL ASPIRATIONS OF ROMANIA TO NORTHEASTERN SERBIA AND THE NATIONAL IDENTITY OF THE VLACHS FROM THE END OF THE SEVENTIES OF THE 19TH CENTURY TO THE PRESENT

Resume

The author writes about Romanian geopolitical aspirations towards northeastern Serbia and the Vlachs in it from the end of the seventies of the 19th century until today. The paper describes the methods of Romanian agitation towards the Vlachs in northeastern Serbia, which is carried out by the Romanian state as well as the Romanian Orthodox Church. It is argued that the ultimate goal of such aspirations is to translate the Vlachs into Romanian nationality.

Keywords: Serbs, Vlachs, Serbia, Romania, Serbian Orthodox Church, Romanian Orthodox Church

* Овај рад је примљен 21. априла 2021. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. маја 2021. године.